

Dominika Malchar-Michalska

Uniwersytet Opolski

ROZWÓJ ROLNICZYCH SPÓŁDZIELNI PRODUKCYJNYCH W POLSCE PO 1990 ROKU

Wprowadzenie

Zmiany społeczno-gospodarcze po 1990 roku otworzyły w Polsce nowe możliwości ekonomiczne (m.in. rozwój nowych form gospodarowania, konieczność konkurencji z zagranicznymi podmiotami itp.). Z perspektywy dwóch dekad okazało się, że fundamentalne wyzwanie stanowiła (i stanowi nadal) budowa ładu instytucjonalnego. W tym kontekście interesującym ze względów poznawczych i decyzyjnych zagadnieniem są przekształcenia strukturalne sektora rolnego, w którym istniały obok siebie różne formy własności – prywatna, państwowa oraz uspołeczniona. Ta ostatnia pomimo stosunkowo długiej tradycji w polskich strukturach gospodarczych za sprawą ideologicznie uwarunkowanych działań władzy PRL została znacząco wypaczona.

Po 1990 roku decydenci stanęli wobec problemu zdefiniowania modelu funkcjonowania rolniczych spółdzielni produkcyjnych (RSP) oraz wskazania ich roli w nowym ładzie gospodarczym. Z perspektywy dwóch dekad decyzje te okazały się nietrafne. Celem artykułu jest nakreślenie tła teoretycznego analizy kwestii rolniczej spółdzielczości i ocena wpływu polityki gospodarczej w okresie transformacji systemowej na funkcjonowanie spółdzielni, ze szczególnym uwzględnieniem RSP oraz grup producentów rolnych (GP). W artykule wykorzystano literaturę polską i zagraniczną oraz dane statystyczne krajowych organizacji spółdzielczych.

1. Istota spółdzielczości branżowej

Spółdzielnia to „autonomiczne zrzeszenie osób, dobrowolnie wyrażających chęć wspólnego działania dla realizacji celów ekonomicznych, społecznych i kulturowych. Funkcjonuje jako przedsiębiorstwo, którego udziałowcami są je-

go członkowie oraz charakteryzuje się demokratycznym systemem zarządzania”¹. Analizując przy tym wartości², na których oparta jest idea spółdzielczości, należy stwierdzić, iż jako podmiot funkcjonujący w gospodarce rynkowej równorzędnie realizuje zarówno funkcje gospodarcze, jak i społeczne. P. Helmberger i S. Hoos w swych rozważaniach próbowali uchwycić istotę spółdzielni jako przedsiębiorstwa, twierdząc, że uprawnione jest postrzeganie spółdzielni jako firmy. Stwierdzili, że spółdzielnia to podmiot, który składa się z osób posiadających własne przedsiębiorstwa. Spółdzielnia, podobnie jak tradycyjnie rozumiana organizacja gospodarcza, uruchamia czynniki produkcji, wytwarza dobra i usługi oraz dokonuje sprzedaży wytworzonych dóbr. Różnice występują natomiast m.in. w budowie struktur organizacyjnych spółdzielni i tradycyjnie rozumianego przedsiębiorstwa, sposobie ich zarządzania, zachodzących w nich procesach decyzyjnych czy motywach powołania³. W przypadku spółdzielni podkreśla się jej dualną naturę, co można interpretować jako koegzystencję w ramach tych struktur różnych ról jej członków będących jednocześnie właścicielami indywidualnych gospodarstw rolnych, posiadaczami udziałów członkowskich tej organizacji oraz konsumentami wytwarzanych przez spółdzielnię dóbr⁴.

Jedną z podstawowych klasyfikacji spółdzielczości wiejskiej jest podział według kryterium realizowanych funkcji⁵: spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu, usługowe, przetwórcze, produkcji rolnej, zrzeszające producentów rolnych.

¹ <http://2012.coop/en/what-co-op/co-operative-identity-values-principles>, dostęp: 7.09.2012. W ustawie określono, iż spółdzielnia jest dobrowolnym zrzeszeniem nieograniczonej liczby osób, o zmiennym składzie osobowym i zmiennym funduszu udziałowym, które w interesie swoich członków prowadzą wspólną działalność gospodarczą (spółdzielnia może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturową na rzecz swoich członków i ich środowiska). Ustawa z dnia 16 września 1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 2003 r., nr 188, poz. 1848.

² Zob. http://www.krs.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=42&Itemid=272, dostęp: 7.09.2012.

³ Zob. P. Helmberger, S. Hoos, Cooperative Enterprise and Organization Theory, „Journal of Cooperatives” 1995, Vol. 10, s. 72-86.

⁴ Por. J.S. Royer, Cooperative Theory: A Neoclassical Approach, <http://agecon.unl.edu/royer/theory.pdf>, dostęp: 6.09.2012; T. Mazzarol, E.M. Limnios, S. Reboud, Co-operative enterprise: a unique business model, <http://cemi.com.au/sites/all/publications/Mazzarol,%20Mamouni%20Limnios%20and%20Reboud%20ANZAM%202011.pdf>, dostęp: 6.09.2012. O istocie spółdzielni w: E. Pudelkiewicz, Spółdzielcze formy gospodarowania w Polsce i innych krajach europejskich, „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2009, nr 2/51, tom II, s. 259-295; W. Czernasty, Współczesny obraz spółdzielczości w Polsce – determinanty jego powstania oraz zmian, w: Polityka społeczna w realiach gospodarczych Polski po 1989 roku, Zeszyty Naukowe 2011, nr 173, red. K. Pająk, A. Przymeński, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, Poznań 2011, s. 39-55.

⁵ Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi, red. W. Boguta, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2011, s. 10.

Inną klasyfikację prezentuje M.L. Cook, który wyróżnia spółdzielnie negocjacyjne oraz spółdzielnie marketingowe⁶. Z kolei D. Mierzwa (za J. Nilssonem) wymienia tzw. spółdzielnie przeciwwagi (model tradycyjny) działające na początkowych etapach integracji pionowej w łańcuchu dostaw żywności (blisko członka będącego producentem rolnym) oraz tzw. spółdzielnie przedsiębiorcze (funkcjonujące w dalszych ogniwach tego łańcucha)⁷.

Potencjalne korzyści mikro- i makroekonomiczne ujawniające się dzięki współpracy rolników w ramach spółdzielni branżowych to: redukcja kosztów marketingowych i transakcyjnych, wyższe ceny sprzedaży surowców rolnych dla rolników (w porównaniu do cen uzyskiwanych indywidualnie), stabilizacja ich dochodów, ograniczenie ryzyka rynkowego (np. poprzez kontraktację), wzmocnienie pozycji przetargowej rolników, absorpcja nowych technologii produkcji rolnej, poprawa dostępu do rynku, wzrost zaufania wśród członków oraz bodźce motywacyjne dla rolników, rozwój lokalnej społeczności.

Należy podkreślić, że działalność w postaci spółdzielni nie jest uniwersalną formułą. Wskazane pozytywne efekty uzależnione są m.in. od struktury rynku, oferty handlowej, tradycji i doświadczenia członków organizacji, nasycenia rynku danym produktem, konkurencji w danym segmencie rynku⁸, ukierunkowania na specjalizację lub dywersyfikację działalności, sytuacji makroekonomicznej czy nastawienia władz publicznych.

W obliczu zmian, jakie zachodzą w łańcuchu dostaw żywności, szczególnie ze względu na nasilającą się nierównowagę wynikającą ze spadku siły rynkowej rolników i rosnącej koncentracji w pozostałych ogniwach agrobiznesu/gospodarki żywnościowej, odżywa zainteresowanie potrzebą wzmocnienia kooperacji producentów rolnych, szczególnie w ramach spółdzielni branżowych.

Na forum UE nacisk na odbudowę tego typu więzi jest szczególnie widoczny od 2008 roku. Jest to wynikiem niekorzystnych tendencji na międzynarodowych rynkach rolnych, w tym wzrostu wahań cen surowców rolnych i tym samym cen żywności (m.in. globalny kryzys żywnościowy 2007/2008). W obliczu tych zjawisk Parlament Europejski i Komisja Europejska opowiedziały się za wzmocnieniem procesu integracji rolników – w formie organizacji producentów rolnych, w tym spółdzielni branżowych (szczególnie w nowych krajach człon-

⁶ Zob. M.L. Cook, *The Future of U.S. Agricultural Cooperatives: a Neo-Institutional Approach*, „American Journal of Agricultural Economics”, December 1995, Vol. 77, s. 1156.

⁷ O typach spółdzielni oraz nowym paradygmacie spółdzielczości zob. D. Mierzwa, *Przedsiębiorstwo spółdzielcze, tradycja i współczesność*, Uniwersytet Przyrodniczy we Wrocławiu, Wrocław 2010, s. 18-30.

⁸ O problemach związanych z działalnością spółdzielni w: M.L. Cook, op. cit., s. 1156-1157.

kowskich) i kontrolą wykorzystywania silnej pozycji rynkowej przez pośredników, sieci handlowe itp. wobec sektora rolnego⁹ (z danych przedstawionych w dokumencie PE wynika, że udział rolnej wartości dodanej w UE25 tworzonej w łańcuchu dostaw żywności zmalał z 31% w 1995 roku do 24% w 2005 roku i zauważa się jej dalszy spadek¹⁰).

2. Stan rolniczych spółdzielni produkcyjnych w okresie 1990-2011

Zmiany społeczno-gospodarcze, jakie zaszły w polskiej gospodarce na początku lat 90. XX wieku sprawiły, iż podmioty gospodarcze stanęły przed wieloma nowymi wyzwaniami. Po okresie funkcjonowania gospodarki w warunkach braku indywidualnego decydowania o alokacji kapitału i kontroli czynników produkcji, pojawiły się pytania dotyczące obrania odpowiedniego kursu rozwoju. Rolnictwo było sektorem, który obronił się przed kolektywizacją, choć w wyniku działania ówczesnych władz własność uspołeczniona (spółdzielnie) pomimo posiadania długoletniej tradycji¹¹ została znacząco wypaczona¹². To sprawiło, że społeczeństwu kojarzyła się ona z przymusem i niesprawiedliwością¹³. W efekcie takiej organizacji dystrybucji na linii rolnik-konsument ci pierwsi w dużej mierze nie byli przedsiębiorcami ze względu na brak konieczności indywidualnego i kreatywnego działania w warunkach niezakłóconego działania mechanizmu popytu i podaży. W konsekwencji przyczyniło się to do tego, że na początku transformacji produkcji rolni nie potrafili odnaleźć się w nowych dla nich warunkach.

Analizując stan spółdzielczości wiejskiej w okresie 1989-2011 stwierdzić można, że ogólna liczba tych podmiotów zmalała o ok. 66%, w tym największy spadek odnotowano w przypadku spółdzielni kółek rolniczych (o blisko 72%)

⁹ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 26.03.2009 r. w sprawie cen żywności w Europie, P6_TA(2009)0191 (2010/C 117 E/30); Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 17.02.2011 r. w sprawie cen żywności w Europie, P7_TA(2011)0071 (2012/C 188 E/11), <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:188E:0051:0056:PL:PDF>, dostęp: 7.09.2012.

¹⁰ Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 7.09.2010 r. w sprawie sprawiedliwego wynagrodzenia dla rolników: poprawa funkcjonowania łańcucha dostaw żywności w Europie P7_TA(2010)0302, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2010-0302+0+DOC+PDF+V0//PL>, dostęp: 7.09.2012.

¹¹ Zob. I. Drozd-Jaśniewicz, A.P. Wiatrak, Spółdzielczość wiejska w gospodarce rynkowej (uwarunkowania działania i zmian), Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2003, s. 65.

¹² Por. B. Fedyszak-Radziejowska, Agraryzm – zapomniany świat norm i wartości, „Wieś i Rolnictwo” 2012, nr 2(155), s. 57-68.

¹³ Zob. B. Gardner, Z. Lerman, Agricultural Cooperative Enterprise in the Transition from Socialist Collective Farming, „Journal of Rural Cooperation” 2006, Vol. 34, No. 1.

oraz RSP (o ok. 65%), natomiast względnie najniższy spadek nastąpił w przypadku spółdzielni zaopatrzenia i zbytu „SCh” (o ok. 34%; zob. tabela 1). Jako główną przyczynę zmniejszenia się liczby spółdzielni wiejskich podaje się m.in. przyjęcie przez Sejm w 1990 roku ustawy o zmianach organizacji i działalności spółdzielczości¹⁴. Niekorzystnym zapisem była konieczność likwidacji związków spółdzielczych i tym samym zaniechanie realizowanej przez nie działalności gospodarczej. Bezpośrednim efektem tego aktu było rozproszenie i degradacja majątku gospodarczego tychże związków oraz rozwiązanie dotychczasowych kanałów zaopatrzenia i skupu produktów rolnych¹⁵. Dodatkowo towarzyszyła temu negatywna kampania medialna, której celem było wykreowanie wizerunku spółdzielni jako reliktu minionej epoki i tym samym wskazanie, iż nie ma podstaw, aby mogły one funkcjonować w gospodarce rynkowej¹⁶.

Tabela 1

Spółdzielczość wiejska w Polsce w latach 1989-2011*

Wyszczególnienie	1989	2000	2011	2011/1989 (w %)
Spółdzielnie ogółem	15236	10461	9311	-38,9
Spółdzielnie wiejskie	8133	4741	2792	-65,7
Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu „SCh”	1912	1648	1259	-34,2
Spółdzielnie mleczarskie	323	238	156	-51,7
Spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie	140	128	73	-47,9
Rolnicze spółdzielnie produkcyjne	2089	1024	734	-64,9
Spółdzielnie kółek rolniczych	2006	1063	570	-71,6

* stan na sierpień 2011 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://grupy.krs.org.pl/spoldzielczosc-rolnicza,3,2.html>, dostęp: 17.02.2008 oraz Spółdzielczość wiejska jako jedna z głównych form wspólnego gospodarczego działania ludzi, red. W. Boguta, Krajowa Rada Spółdzielcza, Warszawa 2011, s. 48.

¹⁴ Ustawa z dnia 20.01.1990 r. o zmianach w organizacji i działalności spółdzielczości. Dz.U. nr 6, poz. 36 z późn. zm. Inne akty prawne, które istotnie wpłynęły na pogorszenie się sytuacji spółdzielni to: Ustawa z dnia 16.09.1982 r. Prawo spółdzielcze, Dz.U. z 1982 r., nr 30, poz. 210 z późn. zm.; Ustawa z dnia 23.12.1988 r. o podejmowaniu działalności gospodarczej, Dz.U. z 1988 r., nr 41, poz. 324, Dz.U. z 1990 r., nr 55, poz. 321, zm. Dz.U. z 1990 r., nr 79, poz. 464; Ustawa z dnia 29.09.1990 r. o gospodarce gruntami i wywłaszczeniu nieruchomości, Dz.U. z 1990 r., nr 79, poz. 464 – ustawę tę zmieniono Ustawą z dnia 7.10.1992 r. zmieniającą ustawę o zmianie ustawy o gospodarce gruntami i wywłaszczeniu nieruchomości, Dz.U. z 1992 r., nr 91, poz. 445; I. Drozd-Jaśniewicz, A.P. Wiatrak, op. cit., s. 68, 76-78. Por. H. Cioch, Zarys prawa spółdzielczego, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2007, s. 93-98.

¹⁵ Por. P. Tomczak, Rolnicza spółdzielczość produkcyjna na Dolnym Śląsku po 1989 roku, Rozprawy Naukowe Instytutu Geografii i Rozwoju Regionalnego Uniwersytetu Wrocławskiego 13, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław 2010.

¹⁶ Zob. Z. Chyra-Rolicz, Polska spółdzielczość wobec problemów globalnych (tezy do dyskusji), w: Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy, red. M.G. Woźniak, Uniwersytet Rzeszowski, Katedra Teorii Ekonomii, Rzeszów 2006, s. 29-39.

Pod koniec 1991 roku nastąpił wzrost zainteresowania spółdzielczością wiejską. Dostrzeżono pozytywne aspekty jej funkcjonowania szczególnie wobec wyzwań, które stawiał rynek¹⁷. Pomimo podjęcia prób¹⁸ przywrócenia statusu spółdzielczości w gospodarce rynkowej¹⁹ proces tworzenia nowych, jak i poprawy efektywności ekonomicznej²⁰ już istniejących spółdzielni nie był łatwy²¹.

Szansą na odrodzenie się zespołowej działalności rolników stała się koncepcja tworzenia spółdzielni branżowych, które działają jako grupy producentów rolnych²² (GP). W 2011 roku liczba spółdzielni branżowych działających jako GP stanowiła ok. 28% ogółu tych grup, a w sierpniu 2012 roku ok. 30%, przy czym najwięcej spółdzielni funkcjonowało w województwie wielkopolskim i kujawsko-pomorskim²³ (zob. tabela 2). Dodać należy, iż na koniec 2011 roku liczba członków spółdzielczych GP wynosiła 6596, co stanowiło ok. 30% ogólnej liczby członków GP. Jeśli porównać tę liczbę do pracujących w rolnictwie, leśnictwie i rybactwie na koniec 2011 roku, to członkowie spółdzielczych GP stanowili zaledwie 0,3%²⁴. To natomiast wskazuje, że pomimo rosnącej liczby GP w Polsce (na koniec 2012 roku było ich 998), nadal większość producentów rolnych nie prowadziła działalności w formie zespołowej. Przy czym od połowy 2008 roku zauważa się wzrost zainteresowania rolników spółdzielczą formą prowadzenia GP, co było wynikiem przeprowadzenia nowelizacji dotyczącej prawa spółdzielczego²⁵.

¹⁷ O ich zaletach zob. A. Czyżewski, B. Czyżewski, A. Henisz-Matuszczak, Procesy globalizacji a spółdzielczość w sektorze rolno-spożywczym, „Wieś i Rolnictwo” 2005, nr 4(129).

¹⁸ M.in. wzrost znaczenia ekonomii społecznej, podjęcie działań przez Krajową Radę Spółdzielczą na rzecz popularyzowania spółdzielczości.

¹⁹ Spółdzielczość w UE15 pełni istotną rolę w sektorze rolnym. Zgodnie z raportem z 2010 r. udział spółdzielni rolniczych w Europie w skupie, przetwórstwie i sprzedaży surowców rolnych to ok. 60%. Zob. COGECA, Agricultural Cooperatives in Europe. Main Issues and Trends, Brussels, 15 September 2010.

²⁰ O konieczności wprowadzenia nowych rozwiązań legislacyjnych zob. D. Mierzwa, Rola sektora spółdzielczego w warunkach zmieniającej się koniunktury gospodarczej, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, tom XIV, z. 1, Warszawa-Poznań-Białystok 2012, s. 312-313.

²¹ Zob. D. Mierzwa, W poszukiwaniu nowego modelu spółdzielczości rolniczej, Wydawnictwo Akademii Rolniczej we Wrocławiu, Wrocław 2003, s. 99-102; W. Guzewicz, A. Kagan, M. Zdzieborska, Procesy dostosowawcze w rolniczych spółdzielniach produkcyjnych, Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej, Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2006.

²² Zob. D. Malchar-Michalska, Efekty społeczno-ekonomiczne integracji poziomej w polskim rolnictwie na przykładzie grup producentów rolnych, w: Wyzwania dla polityki rozwoju gospodarczego i społecznego w warunkach integracji europejskiej i światowego kryzysu gospodarczego, red. Z. Mikołajewicz, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole 2011, s. 203-222.

²³ Najwięcej spółdzielni GP działa w branży produkcji trzody chlewnej, ziarna zbóż i roślin oleistych oraz drobiu.

²⁴ Por. GUS, Rocznik Statystyczny Rolnictwa 2012, Warszawa 2013, s. 36.

²⁵ Zob. KRS, Instrukcja postępowania przy zakładaniu spółdzielni – jako grupy producentów rolnych wraz ze wzorami niezbędnych dokumentów, Warszawa, wrzesień 2008.

Tabela 2

Spółdzielcze formy grup producentów rolnych (GP) w 2011 i 2012 roku*

Województwo	GP w 2011	GP w 2012	Województwo	GP w 2011	GP w 2012
dolnośląskie	103	109	podkarpackie	23	28
w tym spółdzielnie	7	7	w tym spółdzielnie	16	19
kujawsko-pomorskie	97	111	podlaskie	21	29
w tym spółdzielnie	34	39	w tym spółdzielnie	6	5
lubelskie	19	23	pomorskie	48	50
w tym spółdzielnie	8	9	w tym spółdzielnie	10	10
lubuskie	43	52	śląskie	20	22
w tym spółdzielnie	5	5	w tym spółdzielnie	4	4
łódzkie	17	22	świętokrzyskie	10	12
w tym spółdzielnie	2	3	w tym spółdzielnie	1	0
małopolskie	7	11	warmińskie-mazurskie	55	63
w tym spółdzielnie	2	4	w tym spółdzielnie	19	25
mazowieckie	26	39	wielkopolskie	189	224
w tym spółdzielnie	11	16	w tym spółdzielnie	86	117
opolskie	76	74	zachodniopomorskie	49	63
w tym spółdzielnie	12	12	w tym spółdzielnie	4	4
			suma GP	803	932
			w tym spółdzielnie	227	279

* na dzień 31.08.2012.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: <http://www.minrol.gov.pl/pol/Wsparcie-rolnictwa-i-rybolowstwa/PROW-2007-2013/Dzialania-PROW-2007-2013/Os-1-Poprawa-konkurencyjnosci-sektora-rolnego-i-lesnego/Grupy-producentow-rolnych>, dostęp: 6.09.2012 oraz <http://www.krs.org.pl/images/gprliczba.pdf>, dostęp: 6.09.2012.

W tabeli 3²⁶ przedstawiono charakterystykę potencjału społeczno-ekonomicznego RSP w Polsce w latach 2008-2010. Z analizy wynika, że RSP cechują się stosunkowo niewielką wielkością posiadanych użytków rolnych, przy czym zauważa się relatywną poprawę wskaźników dochodowych. Na ich poprawę miały wpływ głównie: wzrost popytu konsumpcyjnego, saldo wymiany handlu z zagranicą, wyższy wzrost cen skupu podstawowych surowców rolnych niż detalicznych cen środków produkcji, wzrost stawek dopłat bezpośrednich (w 2010 roku dopłaty bezpośrednie stanowiły 60% dochodu uzyskiwanego przez gospodarstwa spółdzielcze)²⁷.

²⁶ Dane w tabeli 3 i 4 pochodzą z rankingu opracowywanego przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej na podstawie ankiety wysyłanej do blisko całej populacji funkcjonujących rolniczych spółdzielni produkcyjnych. W 2010 r. wysłano 617 ankiet, z czego zwrot otrzymano od 119 spółdzielni. Ranking RSP 2010, <http://www.kzrrsp.pl/363>, dostęp: 6.09.2012.

²⁷ Ibid.

Tabela 3

Sytuacja ekonomiczno-finansowa RSP w latach 2008-2010

Wyszczególnienie	Lata			2010/2008	2010/2009
	2008	2009	2010		
przeciętny obszar badanej RSP (ha UR)	596	594	588	98,7	99,0
przychody ogółem na 1 ha UR (tys. PLN)	9,11	8,72	9,43	103,5	108,1
pracujący na 100 ha UR (osoby)	5,18	5,21	4,77	92,1	91,6
wydajność pracy – wartość dodana (tys. PLN/osobę)	62,7	52,6	65,3	104,1	124,1
wskaźnik wartości dodanej (%)	35,6	31,3	33	92,7	105,4
wskaźniki dochodowości:					
– pracy członka (PLN/osobę)	38 045	32 387	42 328	111,3	130,7
– działalności gospodarczej (%)	22,3	18	20,2	90,6	112,2
wskaźnik płynności bieżącej (krotność)	3,15	3,06	3,02	95,9	98,7
wskaźnik płynności szybkiej (krotność)	1,7	1,76	1,84	108,2	104,5
indeks tworzenia wartości (krotność)	0,65	0,33	0,98	150,8	297,0

Źródło: Ranking RSP 2010, <http://www.kzrrsp.pl/363>, dostęp: 6.09.2012.

W tabeli 4 przedstawiono wyniki finansowe uzyskiwane przez RSP w zależności od kierunku produkcji rolnej. W kolejnych trzech latach stosunkowo najlepiej radziły sobie spółdzielnie nastawione na produkcję roślinną, natomiast relatywnie gorsze wyniki wykazywały te specjalizujące się w produkcji zwierzęcej (konieczność zatrudniania dużej liczby pracowników, niższy wzrost cen mięsa, niż było to w przypadku np. zbóż).

Tabela 4

Sytuacja ekonomiczno-finansowa RSP wg ukierunkowania produkcyjnego w latach 2008-2010

Wyszczególnienie	RSP wg kierunku produkcji:								
	roślinny			zwierzęcy			wielostronny		
	2008	2009	2010	2008	2009	2010	2008	2009	2010
przeciętny obszar (ha UR)	654	653	652	654	619	602	480	476	473
pracujący na 100 ha UR (osoby)	3,8	3,6	3,4	3,8	7,2	7,1	5,5	5,4	5,4
wydajność pracy – wartość dodana (tys. PLN/osobę)	64,2	56,5	72,7	64,2	50,0	57,7	74,4	53,5	60,8
wskaźnik wartości dodanej (%)	39,7	34,6	39,4	39,7	27,1	27,3	43,4	35,4	39,1
wskaźniki dochodowości:									
– pracy członka (tys. PLN/osobę)	43,0	34,4	47,6	30,7	29,7	35,6	34,9	35,1	40,9
– działalności gospodarczej (%)	25,0	19,3	24,6	18,1	15,1	15,7	29,8	22,6	25,6
wskaźnik płynności bieżącej (krotność)	3,60	3,41	4,13	2,13	2,21	2,01	5,05	3,90	3,79
wskaźnik płynności szybkiej (krotność)	1,81	1,89	2,64	1,01	1,06	0,94	3,14	2,64	2,62
indeks tworzenia wartości (krotność)	0,84	0,47	1,47	0,16	-0,25	0,24	0,71	0,45	0,74

Źródło: Ibid.

Podsumowanie

Z dokonanej w artykule analizy wynika, że współdziałanie producentów rolnych w ramach spółdzielni produkcyjnych nie cieszy się popularnością. Jest to konsekwencją zarówno zmian w regulacjach prawnych dotyczących spółdzielczości na początku lat 90. XX wieku, jak i traktowania tej formy współpracy jako reliktu minionej epoki. Tę sytuację próbuje się zmienić poprzez promowanie spółdzielczości branżowej w ramach spółdzielczych grup producenckich. Ta ostatnia forma integracji staje się coraz popularniejsza wśród rolników (na koniec 2011 roku ich liczba wynosiła 227), choć jak wskazują dotychczasowe badania, głównym motywem ich powstawania nie jest wzmocnienie pozycji rynkowej, a możliwość uzyskania wsparcia finansowego w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich UE (zarówno na lata 2004-2006, jak i 2007-2013). W ocenie autora artykułu kreacja efektywnych i trwałych więzi integracyjnych między rolnikami a kolejnymi ogniwami łańcucha dostaw żywności jest procesem długotrwałym. Wymaga to zarówno stabilnego ładu gospodarczego, przyjaznego ustawodawstwa, jak i zmian w nastawieniu samych rolników do zespołowego działania.

THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL PRODUCER'S COOPERATIVES IN POLAND AFTER 1990

Summary

After 1990 in Poland new economic possibilities appeared. During last two decades the most important issue was how to build a new institutional order. Governing bodies had to face up the challenge of defining the model of agricultural cooperatives and their role in the new economic reality. The author presented changes among rural cooperatives, paying special attention to production cooperatives and producers' groups.